

گفت‌وگو با مسئول سابق دبیرخانه تدوین الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت

باید «نظام حقوق زائر و مجاور» تدوین شود

برای بررسی نحوه تدوین الگوی شهر اسلامی به سراغ «دبیرخانه امور تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» ذیل معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور رفتیم و با دکتر زریباف رئیس این دبیرخانه به گفت‌وگو نشستیم. دکتر زریباف چند روز پیش از چاپ این شماره رصد با مسئولیت خود در دبیرخانه خداحافظی کرد. متن پیش رو خلاصه‌ای از این گفت‌وگو است.

لزوم تعریف نظریه پیشرفت

در تهیه الگوی توسعه برای شهر مشهد باید به چند نکته‌ی اساسی دقت شود: نکته اول اینکه یک «نظریه پیشرفت» برای مشهد نیاز است. منظور ما تنها پیشرفت مادی نیست. این نظریه و اصول آن را باید تعریف و بر روی آن تاکید کرد. توسعه بدون نظریه‌ی پیشرفت به آثار شایسته ختم می‌شود و هر کسی بر اساس ظن و تصور خودش عمل می‌کند که در نتیجه یک شهر پر از هرج و مرج به جود می‌آید. مبتنی بر این نظریه باید نظام آسیب‌ها و نظام مدیریت و تصمیم‌گیری ترسیم شود.

رویکرد توسعه در مشهد چه باید باشد؟

نکته دوم این است که رویکرد توسعه‌ی شهر مشهد چگونه باید باشد؟ آیا مشهد، شهرسازی و برنامه‌ریزی‌اش باید بر اساس شهرسازی اسلامی و زیارتی شکل بگیرد بر آن اساس به مرور تغییر یابد یا نیاز به تغییر نیست؟ و در صورت نیاز به این تغییر، کیفیت توسعه در تمامی زمینه‌ها (معماری، طراحی، برنامه ریزی) چگونه انجام شود؟

هر کدام از این دو رویکرد، شهرسازی و طراحی شهری محصول به خود و جداگانه‌ای را می‌طلبد. توصیه این است که اصول اسلامی در شهرسازی که در منابع ما است، رعایت شود. که چند مورد را ذکر می‌کنم. مثلاً در بحث اصل «عدم ضرر»، اصل همسایگی بر این است که در صورت فروش ملک، اول همسایه‌ات را در جریان قرار دهی. با رعایت این اصل اسلامی که از قرآن و روایات برآمده خیلی از بحث‌های حقوقی مرتفع خواهد شد. با رعایت همین یک اصل که ۵ تا ۶ اصل دیگر در آن نهفته است در مشهد و قم می‌توانیم شهرسازی اسلامی داشته باشیم و با در نظر گرفتن رویکردهای فوق چنین شروعی را داشته باشیم.

البته مقدماتی لازم است تا شما به یک الگو برسید اما واقعاً آن چیزی که در مشهد

رخ داده آثار شایسته است، هر کسی شهر مشهد را به یک سمتی هدایت کرده است. الگوی شهر اسلامی به خاطر لزوم حاکم شدن فرهنگ رضوی در آن به واسطه وجود مبارک امام رضا(ع) که مرکز گسترش معنویت هستند می‌بایست در مشهد شکل بگیرد در حالیکه با پیدا شدن مجموعه‌های تفریحی و تجاری بزرگ، همه تناسبات معنوی، اسلامی، اعتقادی برای کسب سود و پول زیر پا گذاشته می‌شود و مشهد به تدریج به یک مرکز تفریحی تبدیل می‌شود و محلی که باید مرکز توجه به خدا باشد تبدیل به مرکز تعلق به دنیای می‌شود.

جایی که اساس زیارت معصوم و مرکز و سرچشمه‌ی فرهنگ معنوی است با حمایت سیاسی نظام و پول مملکت تبدیل به مرکزی برای فرهنگ مادی می‌شود.

قشر محرومی که از سراسر ایران برای زیارت به مشهد می‌آیند؛ امکان اقامت در مدل‌های موجود اسکان را ندارد، ساخت هتل باید بر اساس فرهنگ عمومی باشد تا تناقض فرهنگی در جامعه ایجاد نشود، لذا باید یک متناسب سازی در شهرسازی و هتل سازی بوجود بیاید و سرمایه گذاری سرمایه گذاران متناسبی با اهداف شهر داشته باشند.

استخراج اصول از سیره معصومین

ابتدا باید ببینیم این الگو چه مختصات و ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟ پیامبر اسلام(ص) وقتی در مدینه تشکیل حکومت دادند در بحث شهرسازی چه اصول و ضوابطی برایشان مهم بود؟ آیا برای شما هم مهم است؟ اگر امام رضا اکنون حاکم شهر بودند چه المان‌هایی در مدیریت و نظام مدیریت شهری برایشان مساله بود؟ از بیانات معصومین اصول و مواضع اصلی نظام مدیریت شهری و شهرسازی و معماری شهری را باید استخراج کنیم. تحولات عظیمی در تناسبات و روابط با آن زمان‌ها رخ داده اما اصول تغییر نمی‌کنند. مثلاً احترام به همسایه و

عدم مشرفیت، به شما اصول معماری شهری می‌دهد. اگر مطالعات عمیق اسلامی داشته باشیم اصول و مواضع آن الگو به دست می‌آید که مهم‌ترین بخش آن است.

جایگاه اصول شهرسازی در طراحی الگوی

یکی از بخش‌ها و نظام‌هایی الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، که باید تأمل شده و الگو داشته باشد موضوع شهرسازی است. اگر بخواهیم توسعه‌ای برای شهر داشته باشیم و یا اگر شهرهای جدیدی قرار است ایجاد شود چگونه باید طراحی شود؟ بعد از جنگ، آبادان و خرمشهر که نابود شد همه انتظار یک شهرسازی اسلامی داشتند که در این دو، محقق نشد. همین‌طور در شهر بم.

یکی از اصول شهرسازی اسلامی، محرمیت است، آیا اینها رعایت شده است؟ به اصولی که باید باشد ولی در قوانین تصویب نشده که شروع این اصل از شهرهایی مانند مشهد و قم باید میسر باشد. اصفهان مدتی دنبال این مساله بود اما در مشهد این قابلیت و استعداد که شهرسازی به این سمت حرکت کند بسیار بیشتر است.

مدل‌های مدیریت شهری در دنیا

ما سه نوع مدیریت شهری در جهان داریم: ۱. شهردار ضعیف، یعنی شورای شهر توسط مردم انتخاب و شهردار توسط شورای شهر انتخاب می‌شود و شهردار مجبور به تبعیت از خواسته‌های اعضای شورای شهر است. در کشور ما این مدل وجود دارد.

۲. شهردار قوی، یعنی هم شورای شهر و هم شهردار توسط مردم انتخاب می‌شوند بنابراین شهردار با قدرت و بتواند بیشتری مدیریت شهر را در دست دارد. این مدل در بیشتر کشورهای اروپایی حاکم است.

۳. نوع سوم مدیریت شورایی است، در این حالت شهر توسط شورای شهر اداره می‌شود این شورای رئیسی دارد که البته شهردار محسوب نمی‌شود. این روش نیز در برخی از کشورها وجود دارد.

مدیریت شهری به لحاظ مطالعات تطبیقی، در کشور ما از نوع شهردار ضعیف است. تعارضات و تناقضات موجود در سطح شهر ناشی از نبود یکپارچگی در مدیریت شهری است.

اولویت دیگر تدوین و رعایت اصول شهرسازی است. در این حوزه اشکالاتی بر قوانین موجود شهرسازی ما وارد است؛ بعضی از قوانین حتی قوانین کلی کشور که خلاف دارد یا باید دقیق باشد اینگونه نیست و به راحتی تفسیر به رای می‌شوند، برخی از قوانین جامع دست و پاگیر بوده و در عمل به اجرا نمی‌رسند و در بعضی

از حوزه‌هایی نیز به خاطر بی قانونی آدم‌های فرصت طلب ورود پیدا کرده‌اند که باید شناسایی شوند.

ظرفیت‌های مشهد در الگوی شهرسازی

هر شهری کالبد و فیزیکی دارد که مناسبات سخت قابل مشاهده در آن رقم می‌خورد اما مناسبات نرم غیر قابل مشاهده‌ای نیز وجود دارد که بیشتر به روابط و تعاملات انسانی، معنویت، اخلاق، اقتصاد و جامعه مربوط می‌شود این مناسبات برای عموم شهرهای اسلامی یکسان است که باید رعایت شود و بخش‌هایی هم خاص مشهد است.

مسائل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و به ویژه امنیتی در شهر مشهد ویژگی‌های مخصوص به خود را دارد به طور مثال مهاجرت و توریسم مذهبی موضوعاتی هستند که می‌تواند این مسائل و مناسبت‌ها را تحت الشعاع قرار دهد.

موضوع توریسم مذهبی می‌تواند به عنوان بخشی از الگوی توسعه در مشهد با چرخش پول و سرمایه محسوب شود. می‌توان معماری اسلامی و حتی معماری اسلامی خاص مشهد را متناسب با فرهنگ رضوی و اشاعه سبک معماری حرم امام رضا گسترش داد.

موقوفات امام رضا(ع) که بسیار هم زیاد هستند خودش نوعی ثروت است که نسبت به جهت دهی و هدفمند کردن آن راه‌های نرفته بسیاری وجود دارد. باید توجه داشت که این سرمایه‌ها به خاطر نداشتن مدل، مسیر، هدف و برنامه صحیح، در مسیر مقابله با تفکرات امام رضا(ع) هزینه نشود! این یعنی آلوده کردن شهر مقدس مشهد به سرمایه‌گذاری‌های سوداگرانه‌ی غربی بدون توجه به آثار فرهنگی آن.

توجه به نظام حقوقی زائر و مجاور

در مدیریت شهر

در طراحی الگو باید به حقوق زائر و مجاور توجه کرد. به طور مثال تا شعاع خاصی از حرم به دلیل ایاب و ذهاب بیشتر زائران حقوق زائر در اولویت باشد با همین یک مبنا سیاست‌های شهرداری در مدیریت شهری، ساخت و سازها، نوع خدمات و ... در اطراف حرم شکل تازه‌ای به خود می‌گیرد.

یکی از مسائل اساسی ما در موضوع شهرسازی اسلامی، بحث نظام حقوقی است. بنابراین یکی از کارها تدوین نظام حقوقی شهری ویژه شهر مشهد است؛ اگر شهر زائر محور است، حقوق زائرین در کجاها اولویت دارد. به طور مثال ایجاد فرودگاهی بزرگ و پیشرفته و دارای پروازهای مستقیم از همه دنیا به مشهد.